

Отже, при формуванні цінової політики важливо визначитися в границях її впливу на економічну діяльність підприємства, враховуючи не тільки необхідну відповідність між різними маркетинговими цілями, але також і обмеження, що встановлюються ринком.

Література

1. Гаркавенко С.С. Маркетинг: Підруч. для вузів. – К.: Лібра, 2004. – 712 с.
2. Герасименко В.В. Ценовая политика фирмы. М.: Финстат-информ, 2004. – 249 с.
3. Герасимчук В.Г. Маркетинг: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 2001. – 314 с.
4. Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Дж., Вонг В. Основы маркетинга/ Пер. с англ. – 2-е европ. изд. – М.: СПб.; К.: Вильямс, 1999. – 1152 с.
5. Липсиц И.В. Коммерческое ценообразование: Учеб. Для вузов. – М.: БЕК, 1997. – 368 с.

УДК 061.66 (477)

Асист. Н.Б. Турчин – Львівський НУ ім. Івана Франка

ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГІВ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначено сутність рейтингів та їх значення у банківській діяльності. Виділено основні класифікаційні ознаки рейтингів. Проаналізовано рейтингові методики надійності та ефективності банківської діяльності.

Ключові слова: рейтинг, рейтингова система, рейтингове агентство, рейтингова діяльність, ринок рейтингових послуг.

Assist. N.B. Turchyn – L'viv NU named after Ivan Franko

Kinds and values of ratings in bank activity

Certainly essence of ratings and their value in bank activity. The basic classification signs of ratings are selected. The ratings methods of reliability and efficiency of bank activity are analysed.

Keywords: rating, rating system, rating agency, rating activity, market of ratings services.

Вступ. Для управління діяльністю банків важливе значення має оцінка розвитку банківської системи. Складність полягає у необхідності врахування великої кількості показників для проведення комплексного оцінювання. У світовій практиці успішно використовуються для цього рейтинговий принцип. Рейтинги, поєднуючи різнобічні властивості складних соціально-економічних явищ, застосовуються для діагностики стану об'єктів управління, моніторингу ринків, при прогнозуванні ризиків, у регіональних порівняннях, а також для формування стратегій розвитку.

Проблематика розроблення системи рейтингу банків знаходить широке відображення у публікаціях вітчизняних і зарубіжних учених та економістів, зокрема, у працях В. Галасюка, Р. Гриценка, О. Дубілета, Г. Карчевої, О. Лаврушина, А. Незнамової, Л. Примостки, Р. Тиркала, І. Фоміна, Г. Ходачника, А. Шеремета, З. Щибиволока та інших.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження різних видів рейтингів для оцінки банківської діяльності.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- визначити суть та значення рейтингів у банківській діяльності;
- дослідити класифікаційні ознаки рейтингів;
- охарактеризувати кожен вид рейтингу.

Результати. Рейтинг банку (від англ. rating – оцінка, оцінювання, віднесення до розряду, категорії) – узагальнююча порівняльна оцінка фінансового стану комерційних банків та їх рангування за певними критеріями [7, с. 458]. Рейтингова оцінка передбачає визначення належності банку до класу, розряду, категорії. Кінцевим результатом рейтингування банків є рангована таблиця, у якій банки класифіковані за певними ознаками. Така таблиця не може слугувати мірилом фінансової стійкості банків і формалізує тільки розподіл їх за обраними критеріями. Отже, місце банку в списку не є свідченням фінансової надійності, а показує тільки її ступінь стосовно інших банків.

Необхідність рейтингу банків, інших кредитно-фінансових та нефінансових інституцій зумовлена бажанням учасників фінансового ринку орієнтуватися, знати і мати інтегральну оцінку фінансової позиції інших учасників, що виступають як партнери, конкуренти чи нейтральні особи, бачити особисту позицію стосовно них. У результаті рейтингу на визначену дату отримують оцінку стану учасників фінансового ринку за шкалою низки диференційованих і особливим чином вирахованих інтегральних показників. Шляхом рейтингових оцінок досягається транспарентність (відкритість) фінансового ринку для його учасників.

Рейтинги у банківництві можна класифікувати за різними ознаками: за типом власності на державні та недержавні, за сферою розповсюдження – на міжнародні та національні, за ступенем прозорості – на відкриті та закриті, за способом оцінювання – на експертні, змішані та бухгалтерські, за метою побудови – на бальні та індексні, за формою спостереження – на дистанційні та комбіновані [1, с. 66]. На основі цієї класифікації і, проаналізувавши інші види рейтингів, ми розробили таку класифікацію рейтингів: за типом власності – на державні та недержавні, за сферою розповсюдження – на міжнародні та національні, за ступенем прозорості – на відкриті та закриті, за способом оцінювання – на експертні, бухгалтерські, за метою побудови – бальні, індексні, номерні, регресійні, за призначенням – уніфіковані та диференційовані, за фактором часу – на короткострокові та довгострокові, за формою спостереження – інсайдерські та дистанційні, за характеристикою фінансової діяльності – на оцінку кількісних чи об'ємних показників та оцінки якісних показників, за об'єктами дослідження – рейтинг цінних паперів та фінансові позиції учасників ринку.

Розглянемо детальніше кожен вид рейтингового оцінювання банківської діяльності.

Недержавні рейтинги – це рейтинги, які публікуються незалежними рейтинговими агентствами. Їхньою особливістю є: по-перше, відкритість, тобто кожний бажаючий може поцікавитись рейтингом конкретного банку, звернувшись до періодичних спеціалізованих видань; по-друге, складаються на основі офіційної банківської звітності.

Прикладом державної рейтингової системи є система CAMELS, яка використовується органами банківського нагляду України. Одним із головних недоліків є закритість методики для широкого загалу.

Що ж до поділу на міжнародні та національні рейтинги, то на даний час найбільший авторитет у світі мають три рейтингові агентства Moody's, Fitch і Standard&Poor's, які надають рейтинги міжнародного значення. Національні рейтинги – це рейтинги, які становлять національні рейтингові агентства. Серед найбільш відомих рейтингових агентств України є "Кредит-рейтинг", "Сінс Україна", Агентство фондового ринку, Українське агентство фінансового розвитку.

У складанні рейтингів виділимо два основних підходи: експертний і бухгалтерський [2, с. 306]. Ці підходи розрізняються залежно від складу інформації, що оцінюється:

- експертна оцінка дається на основі досвіду і кваліфікації фахівців з будь-якої доступної інформації й аналізу як кількісних, так і якісних параметрів;
- бухгалтерська оцінка дається винятково на основі офіційної фінансової звітності банку й аналізу тільки кількісних показників.

Виділяють такі методи формування результуючого рейтингового показника за експертним підходом [6]:

- метод латентно-структурного аналізу (дає змогу перейти від порядкових експертних оцінок до кількісних);
- метод суми переваг (рейтинг за цим методом формується шляхом зважування кожного показника на індекс значимості і підрахунку суми за кожною матрицею значень усіх експертів);
- метод вибору переваг за ранговими оцінками (передбачає багатоступеневий процес обробки даних і формування кінцевого рейтингу).

За балансовим підходом виділяють такі методи побудови результуючого рейтингового показника:

- метод "ідеального підприємства" (базується на використанні фінансових коефіцієнтів та системи нормативів);
- метод регресивних залишків (використовується регресивний аналіз, який передбачає, що результат діяльності банку залежить від параметрів діяльності і показників ефективності);
- метод "однорідних класів" (передбачає поділ об'єктів на однорідні групи і проведення рангування за кожною групою);
- метод "еталонної групи" (передбачає синтез експертного і балансового підходів);
- математичне моделювання (побудова показників, які характеризують діяльність банку на основі моделювання зовнішніх умов).

У світовій практиці є такі методи побудови рейтингу: номерний, бальний, індексний та регресійний.

Номерний рейтинг – це присвоєння місця банку за кожним з оцінюваних об'ємних показників. Дана система розрахована на слабо деталізовану методику з невеликим охопленням чинників, що впливають на фінансовий стан банку та мають невелику шкалу критеріальних значень. Як критерії використовуються обсягові показники діяльності банку, зокрема розмір статутного капіталу, власного капіталу, фінансового результату, загальна сума активів і зобов'язань банку, коефіцієнт ліквідності, питома вага вкладень у цінні папери тощо.

Бальний рейтинг – присвоєння місця банку за комплексною оцінкою показників, що записана сумою балів.

При використанні індексної методики рейтингу визначаються оціночні показники фінансового стану банку та вагові коефіцієнти для кожного з показників. Після складання індексів за окремими показниками переходять до розрахунку комбінованих індексів, попередньо зваживши індивідуальні індекси за їх часткою сукупно. Рейтинг орієнтується не на статистичне значення, а на показники, що ранговані з врахуванням ризику. При цьому залучаються не тільки балансові, а й позабалансові дані.

Регресійна методика передбачає визначення деякої сукупності банків, розрахунок значень факторних показників по кожному банку і середніх за їх сукупністю. З метою елімінування масштабу показників обчислюються узагальнюючі показники у вигляді відношення показників окремих банків до середнього їхнього значення за сукупністю банків. Далі усереднюються узагальнені показники шляхом розрахунку середніх величин. Наступним етапом регресійного аналізу є визначення взаємозв'язку між результатами банківської діяльності і чинниками, які їх визначають. Для цього використовується кореляційно-регресійний аналіз, у ході якого вимірюється взаємозв'язок між показниками ефекту банківської діяльності, зокрема доходом, прибутком тощо як результативної ознаки і факторними показниками, на основі яких здійснюється оцінка рейтингу [3, с. 146].

За призначенням рейтинги можна розділити на такі, що призначені інформувати будь-яких учасників фінансового ринку (уніфіковані) і орієнтовані тільки на його професійних учасників (диференційовані). До першої групи можна віднести інтегральні рейтинги А. Альтмана, В. Кромона, Є. Ширінської, А. Гуревича. До диференційованих рейтингів можна віднести рейтинг "CAMELS" НБУ, який призначений тільки для службового використання.

Інсайдерські рейтинги охоплюють дослідження на місцях, тобто вивчення організації банку "всередині". Їх розробка була обумовлена необхідністю у формалізації процедури аналізу надійності банків контролюючими органами. Методика дистанційного аналізу опирається винятково на дані фінансової звітності банків. Через не досить деталізовану звітність дистанційний аналіз може призвести до помилкових висновків.

З точки зору характеристики фінансової діяльності рейтинги банків можна поділити на два види [5, с. 174]:

- оцінки кількісних чи об'ємних показників;
- оцінки якісних показників.

Метою оцінки кількісних параметрів банку є визначення масштабів розвитку діяльності окремих банків та банківської системи загалом. Цей критерій оцінки зумовлений потребою суспільства знати рівень розвитку банківської системи країни як віддзеркалення розвитку її економіки. Масштаби розвитку банківської діяльності, основу яких становлять депозитні та кредитні операції, сповіщають про обсяги виробництва, обігу та споживання, розвиненість внутрішнього ринку, рівень економічного потенціалу.

До числа об'ємних показників можна віднести: обсяги сумарних активів, виданих кредитів і залучених депозитів, власного капіталу і прибутку. За цими показниками, зазвичай, розставляють банки за рангом, тобто за номерами

ми місць. Інформація про ранги банків за об'ємними показниками публікується у пресі. Це робить її доступною для аналітичного використання широкими колами зацікавлених осіб.

Якісні показники покликані розкрити насамперед професійність менеджменту банку. Значна частка якісних показників міститься у визначенні надійності банку. Взагалі надійність банку – це певний його стан, що формується під впливом численних і суперечливих чинників. Цю характеристику можна встановити тільки на аналізі тенденцій і чинників, що вплинули на формування таких показників діяльності банку як ліквідність, прибутковість, достатність капіталу, ступінь ризикованості активів, рівень менеджменту, стан кожного з цих показників, у свою чергу, зумовлюється комплексом різних чинників.

Розрізняють дві основні групи об'єктів рейтингових оцінок фінансового ринку:

- рейтинг цінних паперів;
- фінансові позиції учасників ринку.

У своє чергу, рейтинги цінних паперів диференціюються залежно від їх видів (пайові, боргові, похідні). Рейтинг цінного паперу іноді називають кредитним рейтингом (тобто порівняльною оцінкою кредитного ризику). Рейтинг не змінює валютного і процентного ризику, ризику ліквідності тощо, а також не оцінює майбутній вимір курсу цінних паперів.

Серед рейтингів фінансових позицій учасників фондового ринку можна виділити рейтинги розмірного типу, рейтинги активності та рейтинги фінансового стану. Прикладом розмірного рейтингу є рейтинг 200 найбільших банків світу, який щорічно публікується в журналі "Business week".

Рейтинги, за якими оцінюють фінансовий стан, будуються за певною сукупністю показників. Так, методика агентства "A.M. Best Co" ґрунтується на кількісних методах аналізу рентабельності, співвідношення власних та залучених коштів, ліквідності активів, а також на якісних дослідженнях ступеню диференціації ризиків, надійності активів, практики менеджменту.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку у Методичних рекомендаціях щодо створення та розвитку незалежних інформаційних та рейтингових агентств, що спеціалізуються на наданні інформаційних послуг на фондовому ринку України виділяє такі види рейтингів [4]:

- залежно від об'єкту оцінки:
 - кредитний рейтинг позичальника (емітента). До цього виду рейтингу відноситься суверенний рейтинг, рейтинг адміністративно-територіальних утворень, кредитний рейтинг підприємства;
 - рейтинг цінних паперів з фіксованим доходом. До цього виду рейтингу відносять рейтинг цінних паперів, які згідно з чинним законодавством мають фіксований дохід.
- залежно від чинника часу:
 - короткострокові (за зобов'язаннями до року);
 - довгострокові (за зобов'язаннями більше року).

Можна виділити і таку класифікацію рейтингових оцінок банку:

1. За абсолютними балансовими показниками: за власними коштами, за розмірами активів; за вкладками фізичних чи юридичних осіб; за розмірами чистого прибутку; за обсягами кредитування фізичних і юридичних осіб.

2. За відносними показниками: відношення прибутку до активів, відношення прибутку до капіталу, відношення капіталу банку до активів, відношення капіталу банку до зобов'язань.

Списки банків за даними показниками публікує "Інтерфакс-АіФ". Список складається з двох частин. Основна частина – "Інтерфакс-100", до якої входять основні абсолютні показники діяльності 100 найбільших російських банків. Друга частина містить ряд якісних показників, які характеризують надійність, ефективність і напрям діяльності конкретного банку. Тому ранжирування проводиться за кожним з абсолютних і відносних показників.

3. За формулами, отриманими із коефіцієнтів, зважених з врахуванням значення коефіцієнтів. Прикладом може бути рейтинг Кромонава.

Застосування коефіцієнтного аналізу при визначенні рейтингу банку має істотну проблему: у банків з різною спеціалізацією та індивідуальною специфікою нормальні діапазони значень багатьох коефіцієнтів будуть істотно відрізнятися, тому результати такого аналізу по банківській системі будуть не достатньо точними. На практиці цю проблему вирішують шляхом поділу банків на однорідні групи за такими критеріями, як розмір активів, сегмент банківської діяльності, регіональне розташування. А оптимальні значення коефіцієнтів визначають окремо для кожної групи. Проте, за деякими твердженнями, прості коефіцієнти і традиційні практичні методи розрахунку на сьогодні є недостатніми при оцінюванні банківської діяльності.

У побудові підсумкового списку (рейтингу) виділяють два основних способи:

- складання єдиного рейтингу, що рангується за загальним балом;
- складання категорій рейтингу, всередині яких банки рангуються за алфавітом.

Висновки. Отже, рейтинги допомагають комплексно охопити всі аспекти діяльності банків. Рейтингування в Україні нагромаджує досвід обґрунтованої та професійної оцінки діяльності банківських установ для подальшого створення надійної технології рейтингового процесу, який би стимулював подальший розвиток усієї банківської системи.

Література

1. Незнамова А. Переваги та недоліки рейтингових методик вивчення надійності та ефективності банківської діяльності// Банківська справа. – 2002, № 2. – С. 63-69.
2. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренєва О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
3. Батковський В.А. Рейтингова оцінка діяльності банків// Фінанси України. – 2004, № 5. – С. 145-150.
4. Методичні рекомендації щодо створення та розвитку незалежних інформаційних та рейтингових агентств, що спеціалізуються на наданні інформаційних послуг на фондовому ринку України/ Затверджено рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, № 370 від 31.08.2004.
5. Тиркало Р.І., Щибиволок З.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг: Навч. посібник, – К.: Слобожанщина, 1999. – 236 с.
6. Сидоренков М.А. Банковские рейтинги/ http://www.cfin.ru/finanalysis/banks/bank_ratings.shtml.
7. Енциклопедія банківської справи України/ Редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.